

Tofiq Quliyev - 100

Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığını böyük bir çiçək çələnginə bənzədirlər. Belə bəstəkarlardan biri xalq artisti, ictimai xadim Tofiq Quliyevin bu gün 100 yaş tamam olur. Azərbaycan estrada musiqisinin yaradıcılarından biri Tofiq Quliyev özünəməxsus orijinal üsluba malik sənətkar kimi çoxəsrlik milli mədəniyyət salnaməsinə yeni parlaq səhifələr yazıb. Onun xalqımızın mədəni sərvətlər xəzinəsini zənginləşdirən və müxtəlif nəsillərə mənsub ifaçıların repertuarında bu gün də geniş yer tutan ayrı-ayrı janrlardakı rəngarəng əsərləri insanlarda milli-mənəvi dəyərlərə bağlılıq və yüksək estetik-bədii zövq aşılayır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin görkəmli bəstəkarın anadan olmasının 100 illiyinin keçirilməsi haqqında Sərəncamına əsasən, T.Quliyevin yubileyi dövlət səviyyəsində qeyd olunur.

Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin ən parlaq şəxsiyyətlərindən olan Tofiq Quliyev 7 noyabr 1917-ci ildə musiqisevər bir ailədə dünyaya göz açıb. Musiqi qabiliyyətinin tez üzə çıxmasına baxmayaraq, sistemli musiqi ilə 12 yaşından məşğul olmağa başlayır və Azərbaycan Konservatoriyası nəzdində məktəbin fortepiano sinfinə daxil olur. Bəstəkar hələ sağlığında mahnı janrının aparıcı örnəyi olmuşdur. Gələcək bəstəkarın yaradıcılıq biçiminə onun ibtidai musiqi nəzəriyyəsi üzrə müəllimi, professional musiqi təhsili alan ilk Azərbaycan bəstəkarı Asəf Zeynallının böyük təsiri olmuşdur. Müəllimləri Aysberq və Ştrasserdən dərs alıb. Onun konservatoriya illəri çox səmərəli olub. Çox keçmədən, o, Rudolfdan bəstəkarlığın sirlərini öyrənməyə başlayır. 1930-cu illərdə bir çox gənc və istedadlı bəstəkarlar kimi, T.Quliyev də folklor musiqisinin nümunələrini toplamaq və nota almaq işində böyük səy göstərir. "15 xalq rəqsi" işləmələri, Azərbaycan mahnılarından ibarət 2 cild toplamalarında o, Bülbül ilə çiyin-çiyinə işləmişdir.

Müəlliminin məsləhətilə T.Quliyev 1931-ci ildə ilk əsərini - Azərbaycan poeziyasının fəxri M.Ə.Sabirin "Dərsə gedən bir uşaq" şeirinə mahnı yazır. 1934-cü ildə T.Quliyev Azərbaycan Konservatoriyasının fortepiano və dirijorluq fakültələrində daxil olur, 1935-ci ildən isə, onun Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında dirijorluq fəaliyyəti başlanır. 1936-cı ildə bəstəkar Z.Baqırovla birgə "Rast", "Segah", "Zabul", "Dügəh" muğamlarını fortepianoda hazırlayıb.

1938-ci ildən T.Quliyev Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinin toplanması və yazılması işində fəallıq göstərir. Onun yazdığı xalq mahnıları, rəqslər və muğamlar Azərbaycan folklorşünaslığını xeyli zənginləşdirib. Həmin ildə Ü.Hacıbəylinin təşəbbüsü ilə T.Quliyev bir neçə musiqiçi ilə Moskva Dövlət Konservatoriyasına oxumağa göndərilir. Moskvada klassik musiqi ilə yanaşı, T.Quliyev, həmçinin, estrada musiqisi və xüsusən, caz ilə məşğul olur.

O, Aleksandr Sfasmanın rəhbərlik etdiyi estrada orkestrində pianoçu idi. Bakıya qayıtdıqdan sonra Tofiq Quliyev təzəcə yaratdığı orkestrin fəaliyyətini dayandıрмаq məcburiyyətində qalır. Böyük Vətən müharibəsi başlanır və bəstəkar könüllü surətdə 402-ci diviziyada vətəne xidmət etməyə gedir. 1939-cu ildə Bakıya qayıdır və 1941-ci ildə "Qırmızı ordu" ansamblını yaradır. 402-ci diviziyanın tərkibində çalışan ansambl üçün müxtəlif patriotik mahnılar yazır. 1943-cü ildə iki yerə bölünən ansamblın "Qırmızı donanma" hissəsinə rəhbərliyə başlayır. Müharibədən sonra paytaxtımızdakı bir çox teatrlarla əməkdaşlıq edir. 1940-cı illərdə həm

Yaddaşlardan silinməyəcək bəstəkar

də kinoda işləməyə başlayır. Müharibədən sonrakı illərdə bəstəkarın yaratdığı estrada orkestri tez bir zamanda bərpa olunur. Onun mahnıları ildırım sürətilə şöhrət qazanır. Nəinki respublikada, o zaman mərkəz olan Moskva və Moskva ətrafında dünyaşöhrətli müğənnimiz Rəşid Behbudovun sayəsində Tofiq Quliyevin adı məşhurlaşır.

1948-ci ildə T.Quliyev İkinci Dünya müharibəsilə bağlı Moskva Konservatoriyasında dayandırılan təhsilini dirijorluq və bəstəkarlıq fakültələrində davam etdirir və 1954-cü ildə Konservatoriyanın aspiranturasını dirijorluq sinfini uğurla başa vurur. Həmin illər T.Quliyev dirijor kimi çıxış edir. Bir sıra simfonik və kamera-instrumental əsərlər yaratsa da, onun parlaq uğurları teatr və kinematografa aiddir. Lakin Tofiq Quliyevin yaradıcılığında ən aparıcı janr - mahnıdır. Onun mahnıları, nəinki Azərbaycanda, hətta ölkənin xaricində də geniş şöhrət qazanır. Bu dövr üçün bəstəkarın özəl yaradıcılıq dəst-xətti biçimləni, yaratdığı yeni üslubda milli-folklor əsası Avropa professional musiqi məktəbinin və Amerika cazının ənənələri ilə üzvi şəkildə uyuşur.

T.Quliyevin mahnılarını Rəşid Behbudovla yanaşı, Rauf Atakişiyev, Lütfiyar İmanov, Şövkət Ələkbərova da məharətlə ifa ediblər. O zamanlar məşhur olan "Qaya" vokal instrumental ansamblı Tofiq Quliyevin mahnılarını zirvələrə ucaldır. T.Quliyev mahnıların tərəvəti bəstəkarın xalq musiqisini dərin hiss etməyindən doğur. Tofiq Quliyev musiqisindəki və üslubundakı bənzərlik bəstəkarın yaratdığı çoxsaylı melodik inkişaf xəttindən doğur. Həm də T.Quliyevin bir sənətkar kimi səciyyəvi cəhəti ondan ibarətdir ki, o, insan səsinə, vokalçının səs imkanlarını gözəl duyan, bu imkanlara gözəl bələd olan bəstəkarlardandır. O, vokal cəhətdən düşünə bilir, bir-birindən zəngin ifadəli və obrazlı kantilena melodiyaları yaradır. Forma cəhətdən tamamlıq, lakonizm və bitkinlik onun mahnılarının əsrarəngizliyini daha da artırır. Bütün bu cəhətlər T.Quliyev

vin orijinal musiqi üslubunu təşkil edən xüsusiyyətlərdir. Azərbaycan musiqisinin klassiki Üzeyir Hacıbəyovun ənənələrini davam etdirərək, T.Quliyevin musiqi dilindəki, diatonik major-minor Azərbaycan xalq lad sistemi ilə üzvi birləşir. Özünü göstərən ifadəli, həm də gözənilməz parlaq modulyasiyaları, yönəlmələr, lad dəyişkenliyi Tofiq Quliyevin harmonik dilinə xüsusi boya verir. 200-dən artıq mahnı yazan T.Quliyev mahnı melodik üslubunun təbiətini gözəl duyar.

T.Quliyev bəstəkarlıq məktəbinin gözəl ənənələrindən bəhrələnərək, Azərbaycan estrada musiqisinin yaradıcılarından birinə çevrilir. Estrada musiqisinin müəlliflərindən olan bəstəkar 1960-70-ci illərdə bir çox beynəlxalq konfrans, festival və incəsənət günlərinin iştirakçısı olub. 70-ci illərin sonlarında bir çox uşaq və gənc musiqi müsabiqələri, o cümlədən, "Bakı payızı" nı yaradıb. 1969-cu ildən 1979-cu ilə qədər T.Quliyev birinci katib vəzifəsində Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqına rəhbərlik edirdi. 1990-cı ildən isə o, ömrünün son gününü - 2000-ci il oktyabrın 4-nə kimi Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının İdarə Heyətinin sədri vəzifəsində çalışırdı. Tofiq Quliyev 2004-cü il oktyabr ayının 4-də uzun sürən xəstəlikdən sonra vəfat edib.

BARMAQLARINDA OLAN "ŞİRİNLİK" MUSIQISINƏ DƏ SİRAYƏT ETMİŞDİ

T.Quliyev sənətkarlığın ən yüksək səviyyəsində duran, xalqın ən sevimli bəstəkarı olmağı ilə bərabər, bir insan kimi də xalq tərəfindən sevilmiş və qəbul olunmuşdu. Hər bir insanla münasibətdə, təmasda onun üstünlüyü həmişə hiss olunurdu, çünki o, çox yüksək biliyə malik, müasir düşüncəli bir şəxsiyyət idi. Bu baxımdan, T.Quliyev digər sənətkarlarımızdan hər zaman seçilirdi. T.Quliyev bəstəkarların içində ən gözəl pianoçu idi. Yaşının çox olmasına və uzun za-

man məşq etməməyinə baxmayaraq, o, piano arxasında əyləşəndə, daim məşq edən ifaçını xatırladırdı. Yeni təbiətdən onun barmaqlarında texnika inkişaf etmişdi, barmaqlarında olan "şirinlik" musiqisinə də sirayət etmişdi. Ona görə də Tofiq Quliyevin elə bir mahnısı yoxdur ki, o, mahnı xalqın ürəyinə olmasın, o melodiya xalq tərəfindən sevilməsin.

İSTEDAD VƏ BÖYÜK MƏDƏNİYYƏTİN VƏHDƏTİ

Ssenariyə görə T.Quliyev "Bəxtiyar" filminin bir hissəsində çox primitiv, şablon bir mahnı yazmalı idi. Hətta qəsdən "primitiv" yazılmış mahnı yenə də çox gözəl alınmışdı. O mahnı sonradan ən sevimli mahnıya çevrilmişdi və xalq tərəfindən indi də sevilə-sevilə oxunur. T.Quliyevdə aşağı səviyyəli musiqiyə rast gəlmirik. O, həm pianoçu, həm dirijor, həm də çox yüksək səviyyəli, böyük istedadla malik, öz janrında dahi bir bəstəkar olmuşdur. Ondən soruşanda, niyə o, dirijorluq etmir, deyərmiş ki, mən dirijorluq edədim, özü də yaxşı məktəb keçmişəm, amma Niyazinin qarşısında dirijorluq etmək günahdır. İnsana münasibətindən asılı olmayaraq, istedadlı adamlara ehtiramla yanaşır, onları sevir və yüksək tuturdu. Məhz elə bu səbəbdən, Niyazi, Qara Qarayev və Fikrət Əmirov kimi böyük sənətkarlar Tofiqin yaxın dostları idi. Tofiq Quliyev Azərbaycan musiqi tarixində özünə çox böyük və dərin iz qoymuş bəstəkarıdır. Özü də bu yaradıcılıq, əsl "şəhər" yaradıcılığıdır. Çünki Tofiq Quliyevin əsərləri çalınanda insanın gözələrinin önündə birinci növbədə, Bakı canlanır. Bakı haqqında neçə mahnı yazıbsa, hamısı şəhərlərdir.

BƏSTƏKARIN YARADICILIĞINDAN BÖYÜK BİR NƏSİL QİDALANIB

T.Quliyev yaradıcılığından böyük bir nəsil bəhrələnilib, ondan təbiyyə alıb. T.Quliyev yaradıcılığı onlarda təbiəti sevməyi, həyatı sevməyi, gözəlliyin qədir-qiyətini bilməyi, musiqinin səviyyəsini düzgün təyin etməyi, Vətənə bağlılığı, Azərbaycanın bütün güşələrini sevməyi - bütün bu hissləri oyadıb. Bu özü də bəstəkarın bir vətəndaş kimi ən yüksək səviyyəli cəhətlərindən biridir. Bu baxımdan, Tofiq Quliyev, həqiqətən, əvəzolunmaz böyük sənətkardır.

Gözəl mahnı ustası Tofiq Quliyev Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə bənzərsiz töhfələr vermişdir. Onun mahnı sahəsindəki yaradıcılıq nailiyyətləri sonrakı nəsillər bəstəkarlarının yaradıcılığında bir ənənə şəklində davam və inkişaf etmişdir. Bəstəkarın xidmətləri dəfələrlə ən yüksək dövlət mükafatlarına layiq görülür. Azərbaycan SSR xalq artisti (1964). Azərbaycan əməkdar incəsənət xadimi (1958). 1957-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin üzvü, 1961-64-cü illərdə Filarmoniyanın direktoru, 1958-59-cu ildən isə bədii rəhbəri olmuşdur. Bəstəkarın xidmətləri dəfələrlə ən yüksək dövlət mükafatları ilə qeyd olunub. Bəstəkar 2 dəfə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni və "Şərəf nişanı" ordenilə təltif edilib.

Yaddaşlarda iz salan, hər zaman sevilən dinlənən, mənəvi ruhumuzu qidalandıran böyük bəstəkarın mahnıları heç zaman unudulmayacaq.